

вість розробити нову методологію дослідження цих проблем та удосконалити соціально-економічний розвиток країни. У даний час економіка розглядається, як відкрита система, що еволюціонує та відчуває постійний вплив зовнішнього середовища на складові соціальної інфраструктури такі як освіта, охорона здоров'я, комунальне господарство, культура, фізичне виховання тощо, та реагує на них.

Список використаних джерел

1. Калиновський В.Є. Соціально-економічні параметри розвитку / В.Є. Калиновський Видавництво «Українська література» – К., 2012. – 287 с.
 2. Карлін М.І. Фінансове забезпечення закладів соціальної сфери // Фінанси України. – № 1, 2009. – С. 78–85.
 3. Попрозман Н.В., Попрозман О.І. Концептуальні елементи стратегічного управління // Формування ринкових відносин в Україні

ні. НДЕІ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. Вип. №4. – К., 2015. – С. 18–22.
 4. Скуратівський В., Палій О., Лібанова Е. Соціальна політика / В. Скуратівський, О. Палій, Е. Лібанова – К.: УАДУ, 2011. – 358 с.
 5. Теренс М. Ганслі. Соціальна політика та соціальне забезпечення за ринкової економіки / Ганслі Теренс М. – К.: Основи, 2010. – 368 с.
 6. Хейне П. Економічний спосіб мислення / П. Хейне Переклад з англ. – К. – 2013. – 585 с.
 7. Ягодка А.Г. Соціальна інфраструктура і політика / А.Г. Ягодка. Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2010. – 212 с.
 8. Natalia V. Poprozman. Improving labor market as a strategic factor in economic growth. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oficyna.portal.prz.edu.pl/pl/zeszyty-naukowe/modern-management-review/mmr-21/mmr-21-3-2014mmr.prz.edu.pl/pl/wersja-elektroniczna/2014/21-32014/>.

УДК 328.18

Л.А. ГОРДІЄНКО,
 доцент кафедри фінансів, Черкаський державний технологічний університет

Фінансові аспекти теорії громадських інституцій

У статті з'ясовано особливості функціонування суспільної системи України. Обґрунтовано основи теорії громадських інституцій та виокремлено фінансові аспекти.

Ключові слова: громадські інституції, корупція, ментальність, теоретичні конструкції, фінансовий контроль.

Л.А. ГОРДИЕНКО,
 доцент кафедры финансов, Черкасский государственный технологический университет

Финансовые аспекты теории общественных институтов

В статье выяснены особенности функционирования общественной системы Украины. Обоснованы основы теории гражданских институтов и выделены ее финансовые аспекты.

Ключевые слова: гражданские институты, коррупция, менталитет, теоретические конструкции, финансовый контроль.

The article revealed the peculiarities of the social system of Ukraine. Grounded theory foundations of civil society and singled out its financial aspects.

Keywords: civil institutions, corruption, mentality, theoretical construction, financial control.

Постановка проблеми. Україна нині перебуває у надзвичайно складному суспільному становищі – протягом 2015 року перманентно спостерігалось падіння ВВП, хоча наприкінці 2014 року при формуванні державного бюджету закладалось незначне зростання; не припиняються військові дії на території Донецької і Луганської областей: життєвий рівень населення продовжує знижуватись; задекларовані реформи для поліпшення соціально-економічного стану реалізуються занадто повільно. Така ситуація зумовлює зневіру населення у кращому майбутньому. Державні інституції всіх гілок влади суттєво не впливають на таку ситуацію.

У таких умовах є доцільною розробка відповідної теоретичної конструкції, зокрема теорії громадських інституцій, з фінансовою складовою, що має сприяти поліпшенню такого становища.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Враховуючи надзвичайно значну актуальність проблеми поліпшення функціонування українського суспільства, свої праці присвятили вчені філософського, соціологічного, політологічного, а також економічного профілю, зокрема В. Бакуменко, В. Геєць, Н. Нижник, Ю. Дмитрієв, А. Колодій, М. Ільїн, С. Перегудов, В. Князев, Е. Лібанова, Ю. Сурмін та інші. Проте з плином часу

ця проблема все більше актуалізується, а запропоновані теоретичні та практичні рекомендації не встигають за новими викликами, які формуються у глобалізаційному світі та здійснюють значний вплив на суспільну систему України.

Серед останніх значних праць, де висвітлюється роль громадських інституцій у забезпеченні розвитку України, можна виокремити монографію М. Гурицької «Громадянське суспільство: теорія і практика» [1]; монографію колективу авторів «Розвиток громадянського суспільства в Україні: минуле, сучасність, перспективи» [2] та монографію, підготовлену до друку колективом вчених юридичного профілю, «Громадянське суспільство: історія та сучасність», де досліджуються механізми взаємодії влади і громадських інституцій у правовому аспекті [3].

Проте, незважаючи на значну кількість публікацій, ця проблематика потребує подальших досліджень, беручи до уваги багатоаспектність та значну актуальність у забезпеченні ефективного функціонуванні суспільної системи України.

Метою статті є з'ясування генеалогії поняття «громадянське суспільство», експрес-аналіз функціонування суспільної системи України, з'ясування ролі громадських інституцій у розбудові суспільства та обґрунтування фінансових регуляторів у теорії громадських інституцій.

Виклад основного матеріалу. З метою дослідження специфіки функціонування громадянського суспільства України з'ясуємо витoki цього поняття. З'ясування суті поняття «громадянське суспільство» бере початок ще з часів Платона (428 або 427–348 або 347 рр. до н.е.) та Аристотеля (384–322 рр. до н.е.), які досліджували специфіку функціонування суспільства, держави та громадянина. Наукові ідеї формування громадянського суспільства знаходимо також у працях Гілеся з Риму, який у 1277–1279 роках запропонував категорію *societas civilis* і Л. Бруні, який у 1438 році доповнив зміст цієї категорії. Саме ці мислителі Середньовіччя, які здійснювали переклад «Політії» Аристотеля, ввели у науковий обіг це поняття. Але своє сучасне значення це поняття отримало після виходу праці Т. Гоббса (1588–1679) *De cive*, яка була перекладена на французьку мову з назвою «Філософські елементи – політичний трактат, в якому відкривається основа громадянського суспільства (*societe civile*)» [4]. Також плідно попрацював у поширенні цього поняття Ж.–Ж. Русо (1712–1778), який обґрунтував його у праці «Про суспільну угоду» [5]. Г. Гегель (1770–1831), досліджуючи специфіку розвитку суспільства, визначив його як антагоністичне, яке роздирають протиріччя, відбувається війна між прошарками суспільства, і саме тому є обов'язковим для членів суспільства формування громадянського суспільства, тому що лише у такому суспільстві правове відношення володіє реальністю [6, с. 51]. Отже, нині це поняття охоплює широкий спектр відносин у суспільстві, де основою є громадянин, який повинен підпорядковуватись певним нормам, традиціям, правилам співіснування.

Виявимо окремі специфічні ознаки сучасного українського суспільства. Особлива складова суспільства, яка характерна для нинішнього часу – корупція. Є історичні факти, що системної корупції в Україні навчилися із запровадженням на Гетьманщині, частині сучасної території України, юридичних норм Московського царства із відповідною місцевою «інтеграцією». Існування Гетьманської держави припадає на період з 1648 по 1764 рік, а закінчилось – коли останній гетьман Кирило Розумовський погодився на демісію (звільнення, відставка), і з 1779 року фінансові кошти з України стали складовою надходжень Росії.

Із середини XVIII ст. гетьмани, бажаючи мати вірних прислужників, видавали універсали про те, що вони беруть конкретну особу під «свій бунчук», і вони дістали назву «бунчукових товаришів». Ці «товариші» виконували відповідні доручення Гетьмана, за що отримували від нього землі із обов'язковою працею селян. «Бунчукові товариші» вилучались із загальної полкової чи сотенної юрисдикції і підлягали лише юрисдикції Гетьмана. Привілеєм цих «товаришів» була участь у владі – у старшинських зборах, право володіти маєтками, вони всупереч традиціям козацтва і їх юрисдикції силою захоплювали у рядових козаків і посполитих їхні землі. Суди були переповнені скаргами на такі протиправні дії, проте під патронатом Гетьмана вони почували себе безкарно. Серед таких «товаришів» можна назвати Кочубеїв, що мали 60 тис. десятин землі, Апостолів, Скоропадських [7, с. 107–113].

Отже, сучасні прояви корупції в державних органах влади мають глибоке історичне підґрунтя.

Також окремою проблемою суспільного значення в Україні є рівень кваліфікації вищих державних службовців та їх авто-

ритет у населення. Згідно з однією з версій, яка викладена у «Повісті минулих літ», в 862 році варяг Рюрик за запрошенням слов'янських племен – чуді, ільмені, кривичів і вісі – був призваний княжити у Новгород, тому що ці племена не змогли дійти взаємної згоди щодо свого головного князя. І хоча ця версія повністю не підтримується багатьма вченими історичного напрямку, сам факт появи князя, який не був представником слов'янських племен, свідчить про певні проблеми при формуванні центральних органів влади.

З початку заснування Запорозької Січі канівським (потім – черкаським) старостою Байдою Вишневецьким у 1553–1554 роках на ній існували принципи товариськості, злагоди, поваги до товаришів, справедливості у розподілі доходів, проте, у середині XVIII ст. ці принципи почали порушуватись, виникло значне майнове розшарування між верхівкою та рядовими козаками. Відомі факти, коли на Січі організовувались повстання проти козацької верхівки. Одне із найбільших повстань було зафіксовано у 1768 році на Різдво, коли козаки, незадоволені нерівномірним розподілом отриманих у походах доходів, вигнали кошового Калнишевського разом із старшинами і для примирення запорожців були викликані російські війська із артилерією.

Є підтвердженні факти, що незадоволення державним апаратом, який дістався йому у спадок висловив Гетьман України Павло Скоропадський у 1918 році: «У центральних державних інституціях був повний хаос і ніде не було жодної надії щоб правильна робота могла налагодитись, бо це були швидше не державні інституції, а партійні «ячейки», зложені з людей здебільшого малоосвічених і зовсім недосвідчених в тих справах, які їм були доручені» [8, с. 97].

Дані соціологічних інституцій свідчать, що за часів незалежної України протягом 1990–2015 років рівень підтримки президентів та прем'єр-міністрів України після нетривалого терміну обрання значно зменшувався. Так, згідно з опитуваннями авторитетних українських соціологічних агентцій, зокрема Соціс, КМІС, Центру Розумкова, рейтинг підтримки урядів М. Азарова, В. Януковича, Ю. Тимошенко на час подачі у відставку коливався у межах 25–27%, а уряду А. Яценюка наприкінці 2015 року – менше 2%» [9].

Щодо фінансового стану України, то за період січень–жовтень 2015 року середня заробітна плата в Україні становила 4062 грн., або всього лише \$180, що є однією із найнижчих заробітних плат у Європі. ВВП за третій квартал 2015 року становив лише 93% від відповідного періоду минулого року. Реальні доходи населення за дев'ять місяців 2015 року зменшились на 38%, а індекс реальної заробітної плати за дев'ять місяців 2015 року становив 105,6%, проте інфляція споживчих цін досягла 142,3%. Сукупний державний (прямий і гарантований) борг станом на 30 вересня 2015 року становив 1521 млрд. грн., або \$70671 млн., що практично дорівнює річному ВВП України [10].

Отже, невеликий ретроспективний огляд функціонування суспільної системи України, зокрема її складової – управлінського та фінансового сектору, наводить на думку, що є доцільною розробка окремої теорії, яка б враховуючи сучасний рівень розвитку суспільних дисциплін, зокрема, фінансів та соціології і сприяла поліпшенню як державного управління, в тому числі і в напрямі фінансової системи, так і ефективному використанні фінансових ресурсів.

Для обґрунтування відповідної теорії з'ясуємо витoki терміну «теорія». Згідно із Сучасним тлумачним словником української мови: «Теорія» [грец. Theoria – розгляд, дослідження]:

1. Логічне узагальнення досвіду, суспільної практики, що відображає закономірності розвитку природи й суспільства.
2. Учення в певній галузі знань, явищ, що ґрунтується на такому узагальненні.
3. Сукупність узагальнених положень, що становлять розділ якої-небудь науки, галузь ремесла, мистецтва, і таке інше, що виходить із їх вивчення.
4. Загальні засади певної науки, ремесла, що розробляються у абстрактно-логічному вигляді, абстраговане знання цих засад.
5. Узагальнена система поглядів з будь-якого питання [11, с. 853].

Свої витoki термін «теорія» бере із давньогрецької мови і спочатку використовувався як технічний термін. У сучасних реаліях цей термін використовується для узагальнення емпіричних явищ.

Узагальнення тлумачень терміну «теорія» дозволяє дійти висновку, що нині він застосовується в багатьох галузях, зокрема в економіці та соціології (рис. 1).

Згідно з метою дослідження є доцільність з'ясування витоків економічних і соціологічних теорій. Щодо економічних теорій, зокрема фінансового змісту, перші згадки про впорядкування господарських відносин з грошовим виміром знаходимо у давньогрецьких мислителів: Ксенофонта (430–355 рр. до н. е.) у праці «Про доходи Афінської республіки» та Аристотеля (382–322 рр. до н.е.) у роботі «Державний устрій Афін».

Нині є доказовим, що наука про фінанси бере початок у XV–XVI ст., коли в італійських містах у цей період відбувалось економічне зростання, зокрема набула поширення торгівля і, відповідно, виник окремий напрям економічної науки – меркантилізм, який з'ясовує наукове обґрунтування доходів і витрат на рівні держави. Одним із «піонерів» меркантилізму був Діомеде Карафа, який обґрунтував найбільш оптимальні шляхи поповнення казни неополітанського правителя. Інший представник меркантилізму – Ж. Боден у Франції обґрун-

тував найбільш оптимальну схему поповнення державної скарбниці на основі ефективного оподаткування.

Сучасне наукове обґрунтування фінансам заклали німецькі камералісти – Ф. Юсті, Л. фон Секендорф, які по суті були засновниками фінансового менеджменту.

Французькі фізіократи – Ф. Кене, А. Тюрго, О. Мириобо з'ясовували питання справедливого оподаткування, шляхи поповнення державної казни і певний час фінанси розвивались у структурі політекономії.

Ж.–Ж. Руссо (1712–1778) запропонував теорію суспільного договору, де довів, що населення країни погоджується на обмеження частини своїх свобод в обмін на те, що влада правителя держави або ж судді буде їх захищати. Як зазначає М. Ковальов, француза Луї Жан–Батісту Альфонса Башельє (1870–1946) вважають засновником сучасної теорії фінансів, тому що саме він поклав фінансові докази на чіткий математичний фундамент. У своїй дисертації «Теорія спекуляцій», яку він захистив у 1900 році, він випередив багато ідей XX ст., а саме: виявив зв'язок між випадковими процесами і дифузиею, марковські процеси, теорію броунівського руху. Ці математичні положення він застосував до фінансових ринків, проте, майже до 1964 року, коли вийшов англійський переклад його праці, ці ідеї були невідомими серед фінансових фахівців [12].

Основи класичної теорії фінансів були закладені у кінці XIX ст. – початку XX ст. у працях К.Г. Рау, В.О. Лебедева, Л. Косси, У. Петті, І.Х. Озерова, І.І. Янжула. Дж. Б'юкенен вважає, що К. Вікель є батьком сучасної теорії фінансів. Саме К. Вікель здійснив вагомий внесок у вирішення основної проблеми фінансової науки – справедливості оподаткування. К. Вікель на початку XX ст. дійшов думки, що підвищення ефективності податкової системи можливо реалізувати лише в демократичному суспільстві. Принагідно можна зауважити, що протягом двадцятип'ятирічного періоду незалежності України так і не сформовано оптимального податкового законодавства. Так, при формуванні та затвердженні у Верховній Раді України Закону «Про Державний бюджет України» на 2016 рік знову виникли розбіжності у поглядах Кабінету Міністрів України та більшості депутатів Верховної Ради

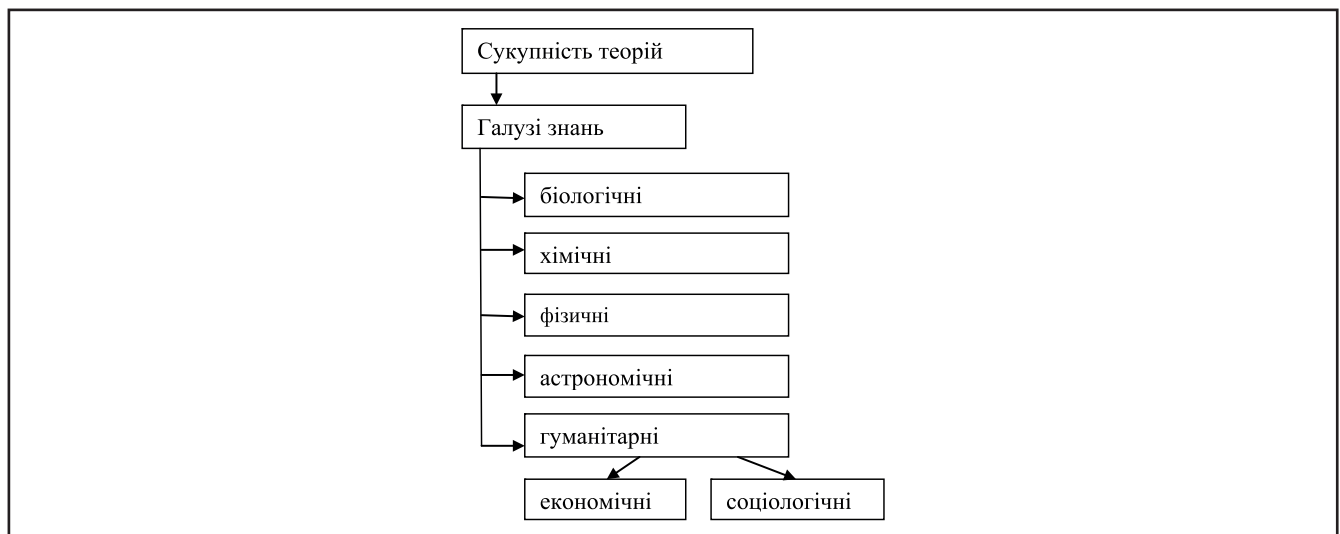

Рисунок 1. Галузі наукових теорій

* Узагальнено автором.

України через різне бачення положень Податкового кодексу. Априорі такі розбіжності виникатимуть у суспільстві, де демократичні традиції не є сталими.

Важливим етапом у розвитку фінансової теорії були 60–80 роки XX ст., коли лауреат Нобелівської премії з економіки (1970) П. Самуельсон запропонував «чисту теорію державних видатків», суть якої зводилась до того, що необхідна державна політика регулювання пропозиції суспільних товарів з метою досягнення оптимальності в урядових видатках.

Дж. Б'юкенен для вирішення проблеми ефективного управління державним сектором економіки та забезпечення добробуту населення запропонував дві теорії – теорію суспільного товару та теорію суспільного вибору. Суть теорії суспільного товару зводиться до того, що згідно з нормативною і позитивною концепцією формуються варіанти розподілу фінансових ресурсів. Згідно з теорією суспільного вибору він розуміє політику як структуру, в якій індивіди намагаються колективно відстоювати свої власні інтереси, яких неможливо досягти у результаті простого ринкового обміну. Відсутність індивідуального інтересу означає відсутність колективного інтересу. На думку Дж. Б'юкенена, сутність державної політики в тому, що в ній є фактор примусовості, який не відповідає моделі добровільного обміну між агентами ринку. Ці агенти зможуть змиритись з політичним примусом лише у тому випадку, коли обмін сприятиме їхнім інтересам та відповідатиме напрямам і принципам індивідуалізму. Ця теорія, як свідчать реалії світового економічного простору, не втратила своєї актуальності і в наш час.

Серед фінансових теорій, які мають відношення до людських стосунків, необхідно виокремити теорію агентських відносин, яка пояснює виникнення конфліктів між власниками капіталу і менеджерами, які приймають рішення щодо використання цього капіталу. Розвиток цієї теорії здійснили лауреати Нобелівської премії з економіки (2001) Дж. Акерлоф, М. Спенс, Дж. Стігліц, які висунули власну теорію асиметричної інформації.

Як зазначають З. Боді та Р. Мертон, фінансова теорія складається із низки концепцій, які являють собою систематизований підхід до вивчення питань розподілу грошових ресурсів з врахуванням фактору часу, а також набору кількісних моделей з використанням яких оцінюються всі альтернативні варіанти та приймаються і реалізуються на практиці фінансові рішення. Фінансова теорія базується на доктрині, згідно з якою головна функція фінансової системи полягає у задоволенні потреб людей, зокрема всі основні життєві потреби в харчуванні, одязі та житлі [13, с. 148]. Також складовими фінансової теорії є гіпотези та моделі. Так, фінансова теорія з'ясовує ефективність використання інвестицій і нині відомі декілька таких теоретичних конструкцій. Інвестиційна теорія базується на трьох гіпотезах і декількох моделях.

Одна з гіпотез про досконалість ринку (perfect capital market) передбачає відсутність податкових платежів, трансакційних витрат, присутність на конкретному виді ринку значної кількості покупців і продавців, в результаті цих взаємодій дії окремих гравців на ринку не впливають на рівень цін. Друга гіпотеза – гіпотеза про інформаційну ефективність ринків (efficient market hypothesis, EMN) передбачає, що інформація є доступною для всіх учасників ринку, трансакційні витрати відсутні; угоди між учасниками ринку не впливають

на загальний рівень цін; всі суб'єкти ринку діють раціонально, намагаючись отримати максимальну вигоду.

Третя гіпотеза – гіпотеза компромісу між ризиком та доходністю.

Одна з перших моделей пропозиції позичкових коштів була запропонована на початку XX ст. І. Фішером, проте вивчення запитів клієнтів з врахуванням нинішнього і майбутнього часу почало досліджуватись лише наприкінці XX ст.

Рівняння рівноваги між заощадженнями та інвестиціями (IS–LM, модель Манделла – Флеммінга) широко використовується в наш час. Ця гіпотеза передбачає, що коли в певних умовах ринку в цінах відображена вся інформація, вартість цінних паперів відображається правильно, а альтернативна полягає в тому, що високий дохід супроводжується великим ризиком [13, с. 5–15].

Як зазначають А. Селіванов та А. Стрижак, авторитетні українські конституціоналісти, проголосивши науку джерелом доктрини, цілком слушно зазначають, що визнання доктрини системою поглядів, ідей, теоретичних висновків, наукових переконань зближує це поняття із концепцією, але концепція в науковому обігу визначається як система ідей і поглядів нової ідеології, що отримала державну підтримку [14, с. 64].

Отже, ретроспективний огляд теорій фінансового змісту із з'ясуванням ролі індивідуумів у суспільних, а також у фінансових процесах, свідчить, що поступово формувались такі теоретичні конструкції, які намагались пояснити нові процеси та явища суспільного, і зокрема, фінансового змісту. Нині до складу теорій фінансів входять більше 100 самостійних теорій, теорем, концепцій, гіпотез.

Щодо проблем суспільного справедливого розподілу благ серед членів суспільства, то вони також сягають античних часів. Не заглиблюючись у філософську складову витоків цих теорій, з'ясуємо їхню генезу за останні два століття. Аналіз сукупності цих теорій дозволив виявити окремі теорії соціологічного змісту, які обґрунтовують роль індивідууму у розподілі, і відповідно, контролі суспільних, зокрема і фінансових благ. Однією з перших теорій соціологічного змісту у XX ст. була теорія структурного функціоналізму Т. Парсонса (1902–1974), в якій значна увага приділена формуванню суспільства без конфліктів – суспільства у рівновазі. Ця теорія базується на чотирьох положеннях: адаптації до змін у внутрішньому і зовнішньому середовищі; цілях досягнення, які повинні бути розроблені та у певний проміжок часу реалізовані; інтеграції – контроль за діями індивідів, забезпечення їх потреб; підтримання взірців – за основу береться культура, де кожен індивід повинен дотримуватись встановлених моральних норм і правил. Якщо ж не дотримуватись цих положень, то згідно з цією теорією суспільство припиняє існування. До речі, Т. Парсонс спрогнозував розпад Радянського Союзу.

Удосконалив теорію Т. Парсонса Р. Мертон (1910–2003), який доповнив її методологічним інструментарієм, який забезпечував взаємозв'язок між емпіричним і теоретичним рівнями дослідження.

Концепція соціального обміну була запропонована американцем Дж. Хамансом (1910–1989) як протилежність теорії структурного функціоналізму. Інструментарій цієї концепції складають такі терміни як «статус», «влада», «конфор-

мізм». Суть відносин у суспільстві полягає у прагненні людини до влади, а отже до отримання винагород і вигод.

Оскільки будь-якому сучасному суспільству притаманні конфлікти, вченими були запропоновані відповідні концепції та теорії. Так, Люїс Козер (1913–2003) запропонував концепцію позитивно-функціонального конфлікту, згідно якої у суспільстві присутня соціальна нерівність, а звідси – постійне незадоволення, що викликає напруженість між групами людей. К. Боудинг (1919–1993) розробив загальну теорію конфлікту, яка дозволяє суспільству їх контролювати. Ральф Дарендорф (1923) запропонував конфліктну модель суспільства, де обумовлюється, що будь-яке суспільство базується на примусі однієї групи над іншою, що викликає розбіжності у поглядах, що може привести до змін соціальної структури суспільства.

Згідно з теорією масової комунікації (П. Лазарфельд, Р. Мертон) погляди людей формуються у процесі їх взаємного спілкування з врахуванням впливу засобів масової інформації. Згідно з теорією еліт, яку запропонували В. Паретто та Г. Моска, основою суспільних процесів є боротьба за владу, і політика поділяється на дві сфери – в одній панує еліта, а в іншій – підкорена більшість. У цій теорії демократія відсутня. Між цими двома групами людей можливі переходи одних людей в іншу групу, проте вони є незначними. Якщо дії еліти не задовольняють більшість населення, одна еліта має бути замінена іншою.

Меркур Олсон (1932–1998) запропонував теорію груп, суть якої зводиться до того, що людьми керує інтерес – до посади, до грошей, до влади і для досягнення своїх інтересів вони можуть об'єднуватись у відповідні групи.

Отже, щодо участі індивідуумів у суспільних процесах, зокрема в управлінні, соціологічна наука також запропонувала певні теоретичні конструкції.

Нині на офіційному рівні Рада національної безпеки і оборони запропонувала певну ієрархію керівних документів державної політики: доктрина – концепція – стратегія – програма – план [15]. Оскільки окремі терміни є загальноживаними, подамо значення терміну доктрина. Згідно із Сучасним тлумачним словником української мови: доктрина [лат. doctrina] – наукова або філософська теорія, політична система, керівний теоретичний або політичний принцип [10, с. 258].

Отже, підсумовуючи погляди вчених, фахівців на сутність та структуру теорії, зокрема фінансової, можна дійти висновку, що вона має таку архітектуру (рис. 2).

Є очевидним, що імплементація у «чистому» вигляді як фінансових, так і соціологічних теорій, концепцій, моделей в реаліях України «не спрацює», тому що Україна у порівнянні з іншими країнами, зокрема членами ЄС, має суттєві відмінності, а саме: особлива ментальність українського народу, яка є складно адаптованою до загальноприйнятих європейських цінностей; значний рівень корупції в органах влади, на що звернув увагу віце-президент США Дж. Байден при відвідинах України і виступі у Верховній Раді України у грудні 2015 року; низький рівень оплати праці державних службовців в центральних та місцевих органах влади, що не сприяє залученню висококваліфікованих фахівців та розробці оптимальних рішень; масштабність проблем нинішнього суспільного розвитку, які викликані воєнними діями на сході України; значний тягар державного боргу; слабкість економіки; значна зневіра населення.

Отже, беручи до уваги такі вагомні відмінності у специфіці функціонування суспільної системи України та інших країн, є доцільність розробки власної теорії, яка враховувала відповідний досвід розвинених країн та була достатньо реалістичною у нинішніх реаліях України.

Отже, можна так зобразити місце цієї теорії (рис. 3).

Грунтовний аналіз існуючих теорій фінансового та соціологічного змісту наводить на думку, що якщо протягом майже двадцяти п'яти років незалежності не вдалося вирішити основні життєво-важливі проблеми українського народу, то саме по причині слабкої підконтрольності та підзвітності всіх органів влади суспільству. Штучно створений «феномен Януковича» та його команди саме в тому і полягав, що всі державні гілки влади повністю виключили будь-який дієвий контроль з боку суспільства за їхніми діями у всіх сферах економіки, політики, військового сектору, моралі.

Отже, має бути розгалужений, постійний, професійний контроль з боку суспільства за діями влади, зокрема у формуванні та витрачанні фінансових ресурсів, як основи функціонування держави. Ще Ж. Боден (1530–1596), французький філософ та економіст, у своїй фундаментальній

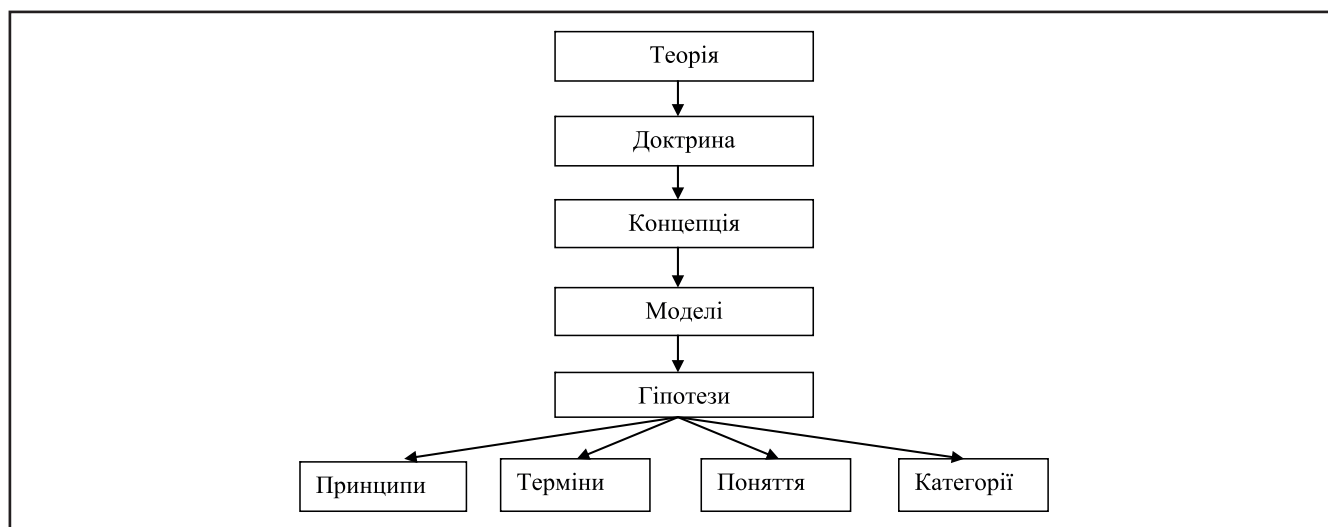

Рисунок 2. Архітектура фінансової теорії

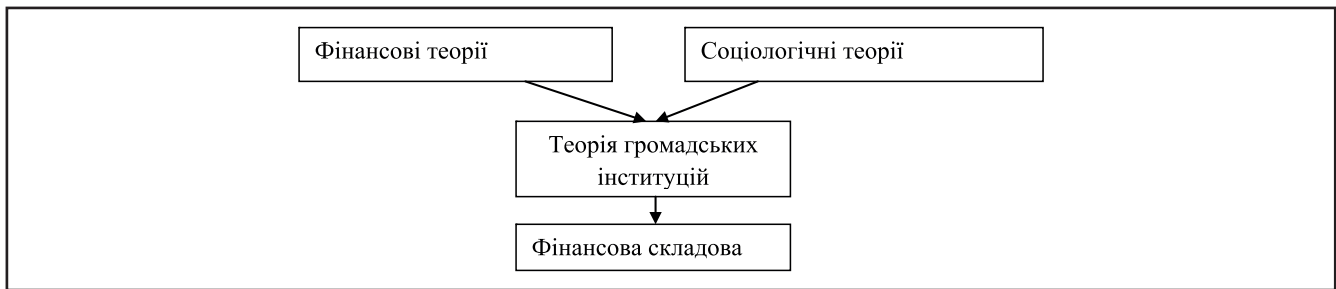

Рисунок 3. Фінансові аспекти теорії громадських інституцій

праці «Шість книг про державу» (1576) називає фінанси «нервами» держави.

Не беручись сформувати власну теорію щодо поліпшення всієї суспільної системи України, запропоновано теорію громадських інституцій, яка має на меті встановлення контролю з боку громадських інституцій, передусім за рухом фінансових потоків, зокрема тих, які знаходяться у підпорядкованні державних, як центральних, так і місцевих органів влади. Розробка саме такої теорії є своєчасною для України, тому що протягом періоду незалежності функцію контролю відповідні інституції – органи казначейства, податкової (фіскальної), контрольно-ревізійної (фінансового контролю), а також прокуратури виконували неефективно.

Зважаючи на обов'язкові складові теорії, обґрунтуємо їх так.

Доктрина. Основним принципом є обов'язковість участі громадських інституцій у формуванні та використанні фондів фінансових ресурсів, які перебувають у підпорядкованні органів влади всіх рівнів, а також перманентний контроль за їх рухом.

Концептуальною основою теорії є формування нових або на базі існуючих громадських інституцій є організація цілісної системи участі у використанні державних фінансових ресурсів. Практика залучення до участі у формуванні та витрачання державних коштів є звичною для країн ЄС, США, Канади, Японії. В Україні така практика не то що не набула поширення, а майже відсутня, в окремі роки навіть депутати Верховної Ради України проект державного бюджету України на майбутній рік отримували в останні дні грудня в день його затвердження.

З цією метою повинно бути внесено відповідні зміни, передусім у Бюджетний кодекс України, де обумовити специфіку функціонування цих громадських інституцій, наявність у її складі фахівців відповідної кваліфікації, умови доступу до конкретних видів інформації, їх повноваження, умови проведення перевірок.

Місією цих громадських інституцій має бути, передусім, інформування громадськості про обсяги, напрями, економічне обґрунтування доцільності отримання коштів із державних фондів.

Завданнями громадських інституцій має бути: формування на території України розгалуженої мережі таких інституцій; залучення до перевірок фахівців фінансового, бухгалтерського, юридичного та іншого профілю для оцінки оптимального та ефективного використання державних фінансових ресурсів; інформування інших державних органів, зокрема міністерств, відомств, органів державного фінансового контролю, прокуратури про виявлення відхилень від конкретних нормативних актів; інформування громадськості

через засоби масової інформації про виявлені порушення; контроль за усуненням допущених порушень.

Для здійснення своєї діяльності громадські структури повинні мати відповідні ресурси – кадрові, матеріальні, інформаційні, фінансові. Щодо фінансових ресурсів, то є доцільним певну їх частину передбачити у державному та місцевих бюджетах. Також є сприйнятливим частину виявлених коштів, які використані з порушенням нормативно-правових актів, передавати до громадських організацій. Також можливо використати кошти іноземних партнерів та благодійні пожертви. Для уникнення підкупу членів громадських організацій доцільно проводити додаткові перевірки та оприлюднювати доходи і витрати громадських організацій, які здійснюють такі перевірки. Окремі зрушення у ролі та повноваженнях громадських організацій у сфері контролю за діяльністю закладів, де використовуються бюджетні кошти вже зроблені. Так, у проекті закону «Про освіту» у редакції 2015 року ст. 61 «Громадське управління у сфері освіти» передбачено: «суб'єкти громадського самоврядування: ініціюють й беруть участь у обстеженні якості освіти в адміністративно-територіальних одиницях та оприлюднюють результати; вносять до органів виконавчої влади пропозиції щодо удосконалення змісту освіти» [16].

Беручи до уваги актуальність юридичного забезпечення у функціонуванні громадянських організацій, Указом Президента України було затверджено Стратегію державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні [17]. Згідно з цим указом основними нормативно-правовими актами, що регулюють функціонування громадських організацій, є:

I. Міжнародні акти.

Загальна декларація прав людини; Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод; Міжнародний пакт про громадянські та політичні права; Конвенція про доступ до інформації.

II. Національні акти.

Конституція України; закони України: «Про об'єднання громадян»; «Про соціальний діалог в Україні»; «Про місцеве самоврядування в Україні»; «Про інформацію»; «Про професійні спілки та їх права та гарантії діяльності»; «Про молодіжні та дитячі організації»; «Про волонтерську діяльність»; «Про свободу совісті та релігійні організації».

Ці та інші нормативно-правові акти складають основу діяльності громадських організацій, проте в сучасних умовах до цих актів щодо окремих спеціалізованих організацій необхідно внести зміни, передбачивши функції доступу до формування, використання та контролю за фінансовими ресурсами державного формування. До речі, в цьому указі про наявність

такої проблеми вказується: «...недосконалість чинного законодавства створює штучні бар'єри для утворення та діяльності інститутів громадянського суспільства» [17].

Результатом реалізації цих концептуальних засад повинно бути створення прозорої системи за формуванням та використанням державних фінансових ресурсів.

Термінологічний апарат. Ця теорія базується на дотичних положеннях двох суміжних наук – фінансів та соціології, тому використовує терміни та поняття, якими оперують ці науки, зокрема:

– у фінансах – бюджет, бюджетна система, міжбюджетні трансферти, податки, дотації, субсидії, донори та реципієнти, фонди державного соціального страхування, оплата праці, фінансова політика, фінансові ресурси;

– у соціології – соціальний захист, соціальна допомога, соціальні нормативи, індивід, суспільство, соціальна система, соціальна політика, верстви населення, громадянське суспільство, інституції, організації, електорат.

Термін «інституції» вжито згідно з поглядами Дугласа Сесіла Норта (1920–2015), американського економіста, соціального філософа, історика, лауреата Нобелівської премії з економіки (1993) який під інституціями розумів сукупність правил, процедур, відповідностей, законів, правил гри, традицій, моральну і етичну поведінку [18]. Деяко раніше таку ж позицію займав Т. Веблен (1857–1929), який вжив цей термін у праці «Теория праздного класса: Экономическое исследование институций» (1899).

Об'єктом дослідження теорії є обсяги державних фінансових ресурсів, які формуються, затверджуються та використовуються органами влади всіх рівнів за обов'язкової участі громадських інституцій.

Предметом дослідження теорії є суспільні процеси, які виникають між державними органами влади та населенням з приводу формування та використання фінансових ресурсів, зокрема бюджетних з перманентною участю громадських організацій.

Запропонована теорія є адаптованою до сучасних реалій України та обґрунтовує підвищення економічного та соціального розвитку. Ця теорія враховує сучасний стан суспільства, його проблеми та пропонує якісно нові підходи до вирішення проблеми забезпечення динамічного розвитку.

Отже, використання цієї теорії дозволить: формувати відповідні моделі функціонування окремих підсистем суспільної системи – фінансової, демографічної, соціальної з оптимальним витрачанням фінансових ресурсів; суттєво знизити рівень корупції в органах влади; реалізувати один із основних принципів функціонування демократичної держави – справедливе використання фінансових ресурсів: реалізувати положення багатьох нормативно-правових актів України щодо ефективного використання фінансових, зокрема бюджетних ресурсів; значно зменшити потребу у державних фінансових ресурсах шляхом їх використання за призначенням.

Висновки

Суспільні процеси, які нині формуються під впливом зовнішніх глобалізаційних чинників, а також внутрішні, можуть

бути як позитивними, так і негативними. Оволодіння механізмами управління такими процесами – складне завдання державного значення. Запропонована теорія громадських інституцій з фінансовою складовою покликана сприяти дієвому контролю за фінансовими державними ресурсами.

Список використаних джерел

1. Гурицька М.С. Громадянське суспільство: теорія і практика / М.С. Гурицька // Вісник СевДТУ Вип. 91: Політологія: Зб. наук. пр. – Севастополь: Вид-во СевНТУ, 2008. – С. 219–222.
2. Розвиток громадянського суспільства в Україні: минуле, сучасність, перспективи: [колективна монографія] – за заг. ред. О.М. Руденко та С.В. Штурхецького. – Острого: ІГСУ, Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2014. – 328 с.
3. Громадянське суспільство: історія та сучасність: монографія / [Т.В. Розова, О.С. Білоусов, Л.В. Вінокурова та ін.] за заг. Ред. Т.В. Розової. – Одеса: Юридична література, 2010. – 344 с.
4. Hobbes Thomas De Cive (The Citizen) Philosophical Rudiments Concerning Government and Society. by Thomas Hobbes 1651. Introduction by the Editor
5. Руссо Жан-Жак Про суспільну угоду або принципи політичного права / Пер. з фр. та нім. О. Хима. – К.: Port Royal, 2001. – 349 с.
6. Гегель Г.В.Ф. Роботы разных лет. В 2-х т. Г.В.Ф. Гегель. – М.: 1971. – Т. 2. – 486 с.
7. Ділова документація Гетьманщини XVIII ст.: зб. документів / НАН України; Інститут укр. археографії. Упор. В.Й. Горобець. – К.: Наукова думка, 1998. – 392 с.
8. Копиленко О.Л. Держава і право України. 1917–1920 / О.Л. Копиленко. – К.: Либідь, 1997. – 208 с.
9. Дно «камікадзе»: як змінювався рейтинг А. Яценюка / Слово і діло. 4 грудня 2015 р. [Електрон. ресурс] Режим доступу: www.slovovidilo.ua
10. Офіційний сайт Державної служби статистики України/ [Електрон. ресурс] Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
11. Сучасний тлумачний словник української мови: 100000 слів / За заг. ред. д-ра філол. наук, проф. В.В. Дубічинського. – Х.: ВД «ШКОЛА», 2009. – 1008 с.
12. Ковальов М. Современная финансовая теория и финансовое образование / М.М. Ковальов. [Електрон. ресурс] Режим доступу: <http://www.safbd.ru>
13. Финансы. Зви Боди / Зви Боди, Роберт Мертон. Пер. с англ. – Изд-во Вильямс, 2007. – 592 с.
14. Селіванов А.О. Питання теорії конституційного правосуддя в Україні: актуальні питання сучасного розвитку конституційного правосуддя / А.О. Селіванов, А.А. Стрижак. – К.: Логос, 2010. – 236 с.
15. Коментар до проекту Доктрини інформаційної безпеки України. [Електрон. ресурс] Режим доступу: <http://www.rainbow.gov.ua>
16. Проект Закону України «Про освіту» (редакція 2015 р.) [Електрон. ресурс] Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua>
17. Указ Президента України «Про стратегію державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні та першочергові заходи щодо її реалізації. [Електрон. ресурс] Режим доступу: <http://www.zakon5.rada.gov.ua>
18. Норт Дуглас Институты, институциональные изменения и функционирование экономики / Норт Дуглас, пер. на рус. язык А.Н. Нестеренко. – М.: 1967. – 326 с.